ANTHROPOSOPHIE

MAANDBLAD
VOOR SOCIALE, PAEDAGOGISCHE
EN GEESTESWETENSCHAPPELIJKE
VRAAGSTUKKEN

INHOUD.

2de JAARGANG N° 5 MEI-NUMMER 1923
UITGEGEVEN ADMINISTRATIE 45 PARKSTRAAT — UTRECHT

DE ERFENIS VAN HET MATERIALISME

DOOR Mr. MAX STIBBE.

De tegenwoordige mensch draagt in zijn ziel de erfenis van het materialisme. Door vele eeuwen heen is het materialisme voorbereid. Toch bleef altijd nog een gevoel van samenhang met de geestelijke wereld. Zelfs nog in 1851 verschijnt een werk van Dr. Gustav Widemann: „Gedanken über die Unsterblichkeit als Wiederholung des Erdenlebens", dat het probleem van de onsterfelijkheid der ziel oplost in den zin van herbelichaming en Karma. Dit werk werd zelfs bekroond.

Slechts enkele jaren later verschijnen op het wereldtooneel de belangrijke geschriften van Darwin en Marx. Hiermee gaat men het tijdperk in van de diepste geestelijke duisternis, van een volkomen zich-verliezen in de materie. Haeckel bouwt het materialisme in de natuurbeschouwing uit tot levensbeschouwing. Het materialisme daalt daarna van het denken af in de gevoelswereld en in het willen en doet in de opvoeding haar intree in de breede volkslagen. Alles werkte mee om die ontwikkeling mogelijk te maken. De gansche moderne techniek, vliegtuig-, stoomboot-, spoorwegtechniek had slechts ten doel de verzorging van den stoffelijken mensch. Onder dezen stroom werd alles wat niet-materiaal was verpletterd. Een levensinhoud verschafte het materialisme aan het geslacht dat het voortbracht en ook aan het geslacht dat het regelrecht opnam van diegenen, die het in het leven riepen. Deze geslachten droegen ook nog diep in zich de geestelijke traditie van het verleden. Het derde geslacht, dat geboren werd omstreeks het begin der nieuwe eeuw, heeft geen traditie meer. Maar een geestelijk wezen is en blijft de mensch, ook al decreteert hij dat ziel en geest niet bestaan; zijn geestelijk innerlijk werkt desalniettemin. En in het derde geslacht is door het materialisme zelf een oppositie tegen haar in het leven geroepen. Vanaf het einde van den oorlog doet dit

geslacht zijn bewuste intrede in de wereld en roept om geestelijk voedsel. Maar het geslacht dat met zijn voorgangers de wereld in den chaos bracht, weet haar dat voedsel niet te verschaffen. Men grijpt terug naar de verouderde tradities en onbevredigd blijft het hart van al diegenen, die smachten naar een nieuwen toevoer van geestelijke krachten uit nieuwe bronnen.

Laat ons de erfenis eens beschouwen, die het materialisme ons naliet. Ik spreek hier niet over de materieele erfenis; die kon niet beter zijn; maar ik spreek hier van de geestelijke erfenis. Wat zijn de vruchten van het materialisme voor het zieleleven van menschen van onzen tijd?

Het Denken. Hiervan kunnen we zeggen, dat het abstract is geworden. Het heeft de samenhang met de geestelijke werkelijkheid verloren, doordat het zich op de materieele wereld richtte. En elke gedachte, die niet samenhangt met een waarneming, — physieke of geestelijke waarneming, is onwerkelijk, is abstract. Zoo is het geheele moderne denkleven dat zich niet beweegt op zuiver-natuurwetenschappelijk gebied onwerkelijk geworden. Kunst, godsdienst, alle geesteswetenschappen zijn ondergegaan in de doode abstractie. Een kras voorbeeld geeft de economische wetenschap. Als torens verhieven zich in het denken de diverse utopiën op sociaal gebied, die van Marx het hoogst misschien. Als de toren van Babel deed de werkelijkheid van den oorlog en haar nasleep ze allen ineenstorten. Voor de werkelijkheid is het abstracte denken volkomen onbruikbaar. Vandaar dan ook dat de moderne philosophie zoo weinig beteekent voor de menschheid. Nog erger wordt het: het abstracte denken kan zich niet altijd toetsen aan een geestelijke of physieke werkelijkheid; daardoor verschaft zij zich den weg tot de leugen. Leugenachtig in hooge mate was b.v. de pers voor en in den oorlog, leugenachtig zijn b.v. tegenwoordig veelal de berichten die over Anthroposophie verspreid worden. Onwaarheid heerscht overal in het maatschappelijk leven, onwaar is de bioscoop, onwaar is de reclame in den handel, onwaar is in het algemeen de verhouding der menschen onderling. Zoozeer is overal de onwaarheid ingedrongen, dat zij vaak als vanzelfsprekend wordt beschouwd.

Iedereen zal de voorbeelden zelf in zijn leven weten te vinden.

Anderzijds is het denken, dat zich richtte op de physiek doode wereld, die niet of weinig aan verandering onderhevig is, gewend geworden aan definities, die in scherp omlijnde en korte woorden een zaak kenbaar maken. Voor de doode, stoffelijke, onveranderlijke natuur kunnen definities ook dienen. Echter niet voor de levende wereld. Die onttrekt zich aan definities. De plant van gisteren b.v. is vandaag niet meer dezelfde b.v. Voortdurend heeft men kunnen constateeren in het recht, in de economie dat definities te kort schoten. Al wat uitgaat boven de doode natuur; alles waarin levende krachten werken is niet meer te definieeren, men moet gaan omschrijven, karakteriseeren. Geestelijke waarheden en geestelijke wezens zijn niet te definieeren. Een geesteswetenschap, die definities gaf zou onwaar zijn en diegene, die definities van haar zou eischen, zou oppervlakkig zijn. Toch eischt men ze; vaag noemt het wetenschappelijk denken tegenwoordig de Anthroposofie. Geen fout is het echter van Anthroposofie, maar de schuld ligt bij de starre onbewegelijkhied van den modernen denker.

Een derde kwaal van het tegenwoordige denken is haar chaotisch verloop. Chaotisch in hooge mate. Moeilijk valt het een mensch tegenwoordig zijn aandacht ook maar een enkele minuut zoo te concentreeren op een bepaald onderwerp, dat hij alleen en uitsluitend denkt aan dat onderwerp en geen enkele gedachte erin laat vloeien, die van elders komt. Het moderne gedachteleven verloopt meestal zoo, dat de eene gedachte de andere aflost in onophoudelijke reeks. Zich tot één gedachte bepalen kan men niet. Vandaar dat het tegenwoordige denken zoo onbruikbaar is en er geen kracht meer van uit gaat, zoodat het dan ook voor elk levensgebied tegenwoordig faalt. Slappe schaduwen zijn de moderne gedachten in vergelijking met de volle gestalten, die rijk aan vormen en inhoud zijn, van de begrippenwereld van Goethe vroeger en Steiner nu. Hoe het moderne denken sterk te maken, inhoudsvol en bewegelijk, daarover straks. Het zij mij hier vergund te wijzen op de kleine, maar belangrijke broschure van Dr. Steiner: „Die praktische Ausbildung des Denkens”.

Van het denken zullen we overgaan tot het voelen, het tweede element van de menschelijke ziel. Evenals het denken gericht was op het materieele, is het voelen dit ook. Het gevoel van samenhang met de kosmos, het gevoel dat het menschelijk lichaam is opgebouwd door kosmische krachten en dat ziel en geest één zijn met de kosmos, dat nog sterk leefde in Egyptenaren, Chaldeers, Babyloniërs, etc., is nu geheel verdwenen. Het moderne gevoelsleven heeft de samenhang met de kosmos verloren, doordat het zich richtte op de aarde speciaal en meestal slechts op een heel klein deel der aarde: de directe omgeving. Klein-aardsch is het moderne gevoelsleven geworden.

Bij het beschouwen van het menschelijk denken is het voldoende te letten op den mensch op zichzelf. Het voelen echter spreekt daar, waar de mensch in contact komt met de buitenwereld, o.a. met zijn medemenschen. En dit voelen leidt tegenwoordig ook een armzalig bestaan. Want doordat de mensch in den materialistischen tijd alleen het oog richtte op het zintuigelijk waarneembare, werd hij als levende ziel op zichzelf aangewezen; hij sloot zich op in zichzelf. En nu is het samenleven der menschen zoo geworden, dat elk mensch om zich heen een hoogen muur heeft opgericht, waar alleen zijn physieke oogen overheen kijken; maar die zien weer de muren, die de andere menschen om zich heen dragen. Zoo verbergt iedereen zoo diep mogelijk in zich zijn gevoelswereld en verzorgt en vertroetelt zijn eigen zielekind en bekommert zich ten slotte niet meer om zijn medemenschen. Daardoor staan de menschen als blokken tegenover elkaar in de wereld en zijn niet in staat elkaar te begrijpen. Zelfingenomen en egoistisch is het meerendeel der menschen, koud en gevoelloos staan zij tegenover elkaar.

De derde zielekracht, het willen, heeft zich in de materialistische cultuur, hoofdzakelijk gericht op de behartiging van de materieele belangen van den mensch. Spoorwegen, stoombooten, vliegtuigen, telegrafie etc, alles diende voor de betere bevrediging van de stoffelijke behoeften. Zoo richtte zich het willen in het algemeen ook op de materie. Waar het willen zich richt op de bevrediging der physische behoeften en waar de behoef-

ten inderdaad vervuld worden, daar verdwijnt wilskracht en wordt de wil zwak. Dit is waarneembaar bij vele lieden die tot rijkdom zijn gekomen of die op andere wijze hun physische begeerten vervuld zien. En de physische begeerten der wereld werden door de materialistische cultuur ruimschoots bevredigd, zoodat de tegenwoordige mensch in hooge mate lijdt aan wilszwakte. Daarvandaan voor een groot deel de tegenwoordige immoraliteit en verhoogde misdadigheid.

Wil men ernstig werken aan verbetering der wereld, dan is het noodig dat het zieleleven van den modernen mensch versterkt wordt. Dit kan elk voor zich doen en de ouders kunnen in de opvoeding der kinderen het hunne er toe bijdragen. Want het tegenwoordige geslacht voelt dat in de opvoeding nu de erfenis van het materialisme in haar gedragen wordt, voelt zich steeds eenzamer en verlatener en wordt vaak tot wanhoop gebracht. Het roept om geestelijk voedsel en de dragers van het materialisme kunnen het niet brengen met de oude methoden. Deze brengen in het kind onmachtigheid tot denken, gevoelloosheid en wilszwakte. Dit leidt tot immoraliteit en in verdere instantiën tot misdadigheid. Houdt men vast aan het tegenwoordige geestelooze opvoedingsysteem, dat hoe langer hoe meer de haat der jeugd ook verwekt, dan kweekt men menschen met een verdord en troosteloos zielsleven, en maakt men hen, die daartoe eenigen aanleg mochten hebben tot misdadigers. Wil men misdadigers bestrijden, moraliteit verhoogen, dan moet men de kinderen door geest gedragen wetenschap geven. Daartoe leidt de Anthroposofie.

Het denken wordt bruikbaar gemaakt en gescherpt door concentratieoefeningen. Elken dag richt men zijn denken gedurende enkele minuten op een bepaald onderwerp, b.v. men neemt een potlood of ander eenvoudig voorwerp en overdenkt hoe het is samengesteld, waar het vandaan komt, etc. etc. Deze zeer eenvoudige oefening leert ons eenerzijds het anders chaotische denken te ordenen en anderzijds, een zoo volledig mogelijk beeld te krijgen van het voorwerp, dat men bestudeert. Daardoor wordt het denken bewegelijk. Men laat langzamerhand geen enkele gedachte uitstroomen, die niet tot het onderwerp be-

hoort en die men niet wenscht. Een voortdurende innerlijke activiteit is hiertoe noodig. De wil wordt gericht op onze denkkracht, op iets geestelijks, niet meer op de materie. In hooger mate is dit het geval bij de voortgezette oefeningen, waar men op meer geestelijke onderwerpen zijn aandacht richt b.v. op het zieleleven van een medemensch. Men heeft iemand waargenomen die iets begeerde en nu tracht men zich liefdevol te verdiepen in het zieleleven van dien mensch, hoe het zich ontwikkelde, waarom hij begeerde etc. In deze meditatie leeft men zich in in een ander wezen, men treedt uit zichzelf, men tracht liefdevol te begrijpen. Daar wordt liefde gekweekt in plaats van egoisme. Het gevolg is, dat men ook meer dan vroeger in den omgang met menschen beter in staat is, zijn antipathiën en sympathiën te beheerschen en aan te hooren wat een ander zegt. Men tracht andere menschen te begrijpen en draagt hen dit begrijpen tegemoet. Dan ontstaat het „ontwaken aan de ziel van een ander", waardoor men leert zijn medemenschen te waardeeren en met zijn medemenschen samen te werken. Daardoor is het misschien mogelijk ook weer in het sociale leven samenwerking te verkrijgen in plaats van het tegenwoordige systeem van concurrentie en individualisme.

In de meditatie wordt denk- en gevoels- en wilsleven geoefend en ontwikkeld. Men vindt diverse oefeningen in de werken van Dr. Steiner: „Geheimwissenschaft" en „Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten", Belangrijk is b.v. de meditatie, die men verbinden kan aan het ontluikende en het afstervende in de natuur. Men neemt voor zich een ontkiemende, opgroeiende plant en een verwelkende plant. Aan deze planten verbindt men zijn gedachten. Wanneer men mediteert over de ontluikende plant, komt langzamerhand in de ziel een gevoel op dat lijkt op het gevoel dat men hebben kan bij het zien van een zonsopgang, en bij het mediteeren over de verwelkende plant krijgt men op den duur een gevoel dat men kan hebben bij het aanschouwen van een opkomende maan. Zoo roept ook de meditatie kosmische gevoelens bij ons wakker en van kleinaardsch wordt ons voelen zoo, dat het den mensch en de natuur in samenhang ziet men den kosmos.

Steeds meer wordt ons in de meditatie bewust onzen samenhang met de geestelijke wereld. Geestelijke krachten, die onze ziel doordringen, brengt ons de mditatie. Het denken wordt beweegelijk, inhoudsvol, concreet. Het voelt zich steeds in overeenstemming met de waarneming — hetzij een physische zooals in bovengenoemd voorbeeld, hetzij eén geestelijke. Het denken blijft niet fantastisch, chaotisch, zooals het tegenwoordig is, maar wordt concreet daardoor. Het voelen wordt kosmisch en liefdevol begrijpend; het willen richt zich op vermeerdering van geestelijke krachten, en wordt versterkt.

Met de krachten die ons toevloeien door een dusdanig denken, voelen en willen kan men trachten kinderen op te voeden en hun geestelijke behoeften te leeren kennen en te voldoen. Wil men het nageslacht bewaren voor nog grooter ellende, voortkomend uit gemis aan moreele grondslagen, leidend tot misdaad en geestelijke ondergang, dan is het noodzakelijk in zich de realiteit en de productiviteit van de geestelijke wereld te beleven, in zich liefdekrachten op te wekken en bewust begrijpen van het zieleleven van andere wezens. Dat kan alleen met behulp van concentratie en meditatie. Die kunnen ons helpen de muren af te breken, die wij rondom ons hebben opgericht en die doorbreken de muren der anderen. Tegenwoordig kan men slechts door voortdurende oefening zijn egoisme overwinnen en liefdekrachten in zich wakkerroepen. Niets gaat meer vanzelf. Liefde is het die wij den medemensch tegemoet dragen moeten. Dat kan „niet ik, maar Christus in mij". Noodig is, dat wij in dezen tijd bewust Christus zoeken. En dan kan het woord weer opnieuw gevoeld worden, met meer realiteit dan ooit te voren: „Waar twee in mijn naam tesamen zijn, daar ben ik bij hen".

Hoe meer wij Christuskrachten in ons doen ontwaken, des te minder pijnigt ons de erfenis van het materialisme. Zoo lang zijn wij nog materialisten, zoo lang wij niet het besef hebben van de realiteit van de geestelijke wereld; zoo lang blijven wij egoisten, zoolang wij ons lager „Ik" gehoorzamen, en niet de „Christus in mij".

ZELFKENNIS — EEN PINKSTER-BESCHOUWING.

DOOR R. SCHUBERT.

Zelfkennis zoekt slechts de met ik-bewustzijn begaafde mensch. De afgrond tusschen natuur en mensch ontstaat doordat de mensch gevoelen moet: in goddelijke onbekommerdheid om zichzelf leeft de natuur zich uit; haar bedrijvigheid is geen onrust, haar beleid geen zorg en haar blijdschap is lust, haar lijden pijn. Maar de mensch kent buiten lust en pijn ook vreugde en smart en in smart en vreugde wordt hij zichzelf tot raadsel. In de vreugde verliest hij zichzelf om op te gaan in het al, in de smart vindt hij zich alleen, afgesneden van God en wereld. Dit zichzelf tot probleem worden is zijn zorg en zijn onrust. Ja, men kan zeggen, dat hij eigenlijk alleen dit ik-*probleem* kent, niet zijn ik *zelf*. Hij zegt wel: „ik" verheug mij en „ik" lijd, maar hij is in zulke oogenblikken meer één met zijn vreugd en zijn smart dan met zichzelf. Zijn „ik" is slechts, wat hem het probleem der zelfkennis opgeeft, maar het ligt in de diepte van zijn bewustzijn verborgen. Vele menschen sterven zonder dat te hebben vermoed, maar toch kan ieder mensch elk oogenblik aan het punt in zijn leven komen, waar hij gevoelt: ik kan niet verder, eer ik niet een diepere verhouding tot het raadsel der zelfkennis heb gewonnen. In zulke oogenblikken weet de mensch, dat zijn „ik" alleen de drijfveer tot zelfkennis is. En dan is deze zelfkennis niet alleen meer behoefte, maar ook zedelijke eisch, haar ontkenning niet alleen ziekte, maar ook zonde.

In dezen of genen vorm is het raadsel der zelfkennis bij de menschen van alle tijden voorhanden geweest. En of wij het willen of niet, het is *het* raadsel van den mensch. Eenmaal uitgesproken laat het zich niet meer verloochenen. Het Delphische „mensch, ken uzelf" is een woord voor alle volgende

tijden gesproken. Ook de mensch van onzen tijd ontkomt er niet aan. Het is al triviaal geworden, het te citeeren, maar wie eenigen zin voor werkelijkheid heeft, weet, dat het voorhanden is als behoefte niet alleen, maar ook als dringende eisch. Het woelt en wroet onder de oppervlakte van ons moderne leven, dat met al zijn uiterlijke, materieele beschaving zelf niet méér is dan oppervlakte. Het blijft onbewust en kan zich daarom slechts uiten in gevoelens van onbevredigdheid en onmacht. Dit is ook de reden, waarom wij ons hoe langer hoe minder thuis beginnen te voelen in onze zoogenaamde beschaving. Wij zijn machteloos tegenover den stroom der gebeurtenissen. De mensch beheerscht zijn kultuur niet meer, hij staat niet meer in het middelpunt der dingen, hij is nog slechts een onderdeel in het groote raderwerk van zijn door machines gedreven maatschappij. Wat de eene mensch opbouwt, breekt de andere af. Maar de *mensch* zelf, en daarmede het ideaal van den mensch, is verloren gegaan. Dit ideaal blijkt echter een realiteit te zijn; het laat zich verstooten uit de officieele samenleving, maar niet vernietigen. Met een kracht, heviger dan die der elementen, wil het starre vormen doorbreken en leidt, wanneer het niet erkend en begrepen wordt, tot oplossing en vernietiging.

De moderne mensch, wil hij eerlijk zijn, moet bekennen, dat hij met het „ken uzelf” weinig weet aan te vangen. Hij kan er geen begrip mee verbinden, hij ziet geen weg, hoe te vervullen de eisch, die erin is uitgesproken. Ja, hij kan uit diep innerlijken drang, uit schrijnende levensnood — en beide zijn overal voorhanden — zijn laatste toevlucht zoeken bij dit woord en staan als voor een muur. En tenslotte kan er een gevoel van bitterheid in hem opkomen, dat wij eigenlijk allen als moderne menschen moeten ondervinden. Wij moeten vragen: wat heeft het moderne bewustzijn, de moderne opvoeding nog overgelaten aan den mensch, dat hij *zichzelf* kan noemen, zijn meest eigen en onvervreemdbaar bezit, dat zich in uren van gewijde eenzaamheid voor hem onthult? Weinig en voor den illusievrijen mensch *niets*. — De natuurwetenschap kent

het menschelijk ik niet of slechts als samenhang van physieke krachten en de traditioneele godsdienst geeft aan het ik geen inhoud meer, dien het tegenover de natuurwetenschap kan handhaven. Deze laatste heeft een beeld van de natuur opgebouwd, waaruit zorgvuldig alles schijnt verbannen te zijn, wat met den mensch zelf, met zijn innerlijk verband houdt. Alle mogelijkheid schijnt afgesneden voor den mensch om als het ware menschelijke betrekkingen met de natuur aan te knoopen. Wij hebben een „objectief" natuurbeeld, zóó objectief, dat er voor den mensch zelf geen plaats meer in is. Het gaat hem als een architect, die een paleis heeft gebouwd voor een vorst en vanaf het oogenblik, dat het gebouw zijn bestemming bereikt, den toegang voor zichzelf gesloten vindt.

„De natuurwetenschappelijke voorstellingswijze sluit uit alles, wat zij beschouwt, datgene uit, wat aan het voorwerp der beschouwing door het innerlijk van de menschelijke ziel wordt beleefd". [1])

Dit moet zoo zijn, daardoor kon alleen de natuurwetenschap tot bloei komen. En het zou dwaas zijn dit te willen veranderen. Maar men moet weten, *dat* dit zoo is en *wat* men van zulk een wetenschap kan verwachten en wat niet. De natuur, zooals deze wetenschap haar moet zien is niet alleen objectief, d.w.z. onafhankelijk van den mensch, maar ook *buiten* den mensch; het is een onmenschelijke natuur. Tracht men nu toch in *deze* natuur een plaats voor den mensch te vinden, dan komt men tot paradoxen, die het menschelijk ik niet verdraagt. Dit kan in zichzelf geen mechanisch natuurprodukt zien, kan zich niet beschouwen als „het hoogste dier." Maar deze voorstellingen kan ook de natuurwetenschap zelf, wil zij consequent zijn, niet voltrekken. Zij zijn in tegenspraak met haar eigen praemissen; de natuurwetenschap kan over het menschelijk ik niets uitmaken, voor haar bestaat het niet meer, nadat het eenmaal is geëlimineerd. Daarom is Ernst Mach, de bekende natuurphilosoof, slechts consequent, wanneer hij het bestaan van het ik loochent

[1]) Dr. Steiner „Vom Menschenrätsel", blz. 215.

en het opvat als een willekeurige, maar practische en tot gewoonte geworden samenvatting van „elementen", d.w.z. physieke en psychische verschijnselen.

De natuurwetenschap bepaalt het bizondere karakter van ons geheele tijdperk. Daarom mogen wij een critiek, van een bepaald standpunt op haar uitgeoefend, niet als voorwendsel nemen om ons van haar af te wenden en ons heil bij verouderde voorstellingen te zoeken. Wij zien haar als een noodzakelijkheid in de historische ontwikkeling van het menschelijk bewustzijn en speciaal van het *zelfbewustzijn*. Dr. Steiner schildert in zijn boek „Die Rätsel der Philosophie", hoe in oude tijden de menschen een geestbewustzijn bezaten, dat in grootsche beelden mensch èn natuur omvatte, waarvan wij nog een afschaduwing vinden in de mythologien. Het „ken uzelf", dat in den Griekschen tijd gehoord werd, wees den mensch opzichzelf, maakte hem los uit het verband met de natuur; het beteekende een begrenzing en een vereenzaming. De natuur werd niet meer in beelden beleefd, maar in gedachten gevat. Het daaropvolgende tijdperk ontwikkelde steeds meer dit gedachteleven. De gedachten kwamen den menschen niet meer uit de natuur tegemoet, de menschen begonnen zichzelf als de voortbrengers hunner gedachten te beleven. In de Middeleeuwen waren deze eerst nog een middel tot uitlegging der religieuze openbaring, bijv. bij de Scholastieken.

Maar tenslotte maakte het gedachteleven zich ook van de openbaring los en vertegenwoordigde steeds zuiverder de autonomie van het menschelijk bewustzijn, het zelfbewustzijn. Een hoogtepunt bereikte dit in Descartes' „Cogito ergo sum". — Nu kwam echter spoedig dit zelfbewustzijn in conflict met de lang verwaarloosde natuur. Vóórdat mannen als Baco v. Verulam, Galileï enz. optraden, had men Aristoteles geraadpleegd, als men iets over de natuur wilde weten. Dat kon zoo niet blijven. We gaan een tijd tegemoet, dat alle gedachtekracht der menschen zich richt op het onderzoek der natuur. Men vraagt niet meer naar den mensch, die de gedachten produceert, maar alleen of die gedachten in overeenstemming zijn met de

natuur. Kaut ziet zich gedwongen tenminste de religieuze waarheden nog te redden door haar buiten de grenzen van het menschelijk verstand te plaatsen, maar spreekt daarmede tegelijk het vonnis der toekomst over die waarheden uit. Daarop volgt de 19de eeuw met wat men gewoonlijk de „triomf van de natuurwetenschap" noemt. De natuurwetenschap ontwikkelde zich van den beginne aan in tegenstelling tot de godsdienst. Deze laatste gaf nog steun aan het menschelijk „ik", d. w. z. aan de *ziel*, want de *geest* had ook zij reeds verloren. Er ontstaat nu een natuurwetenschap, die niet alleen geestloos is, maar ook zielloos. En daarmede verschijnt de natuurwetenschap als het hoogste product van het menschelijk zelfbewustzijn, dat in haar geheel en al op zich zelf staat. Wij hebben gezien, hoe deze toestand op den duur onhoudbaar blijkt, hoe het zelfbewustzijn in de natuur geen plaats meer vindt en met zichzelf in tegenspraak komt.

Men kan inzien, dat het zelfbewustzijn der menschen met de ontwikkeling der natuurwetenschap een harde leerschool heeft doorgemaakt, een harde school van *zelfverloochening*, opoffering en ontbering. En dit is de groote paedagogische beteekenis der natuurwetenschap. Dit alles was echter slechts een stap in de ontwikkeling. Wij beginnen aan die school te ontgroeien. De menschelijke natuur eischt haar recht weer op. Haar levensraadsel, het „ken uzelf" heeft zich geruimen tijd verloochend, maar slechts om in gelouterden vorm weer op te stäan. Wij zoeken naar het „ik", dat wij hebben verloren. Maar wij kunnen dit niet meer in de begrenzing vinden zooals de Grieken. Het „ken uzelf" der Grieken had een geheel andere beteekenis dan in onzen tijd. De Grieken vormden den overgang van het kosmisch bewustzijn tot het aardebewustzijn, op de aarde vonden zij hun ik. Wij vinden ons ik niet meer op aarde. De Grieken hadden een zekeren inhoud, die zij in den vorm van hun ik moesten gieten; de beelden van hun imaginatief bewustzijn maakten zij tot gedachten en daarin beleefden zij hun ik. Wij hebben echter geen inhoud meer voor ons ik, wij voelen ons ik als leege vorm zonder inhoud, of ook „als vorm, die niet meer dan zichzelf tot in-

houd heeft." [1]) Wij moeten den omgekeerden weg gaan van den Griekschen, wij moeten ons aardebewustzijn tot kosmisch bewustzijn verbreeden om zoo weer een *inhoud* voor ons vol ontwikkeld zelfbewustzijn te vinden.

In het physieke lichaam, dat ons de natuurwetenschap leert kennen, kunnen wij ons ik niet vinden. Dat kan slechts de verzadigde burger, wien zelfbezinning vreemd is. Evenmin vinden wij het in afstamming of blodverwantschap. Dat zou een terugvallen in overwonnen kultuurtoestanden beteekenen. Maar zelfs in alles, wat wij onze bewustzijnsinhoud, ons innerlijk leven noemen, vindt het ik zichzelf niet. Onze voorstellingen, gevoelens, driften, wij kunnen ons er tegenover plaatsen en zien, hoe zij door de buitenwereld bepaald worden of uit ons physiek organisme opstijgen: voor ons ik blijven zij vreemde machten. Ja, we kunnen meenen, ons ik in onze moreele overtuigingen te dragen, in onze impulsen tot zelfopvoeding en moeten ontdekken, dat deze pas ons eigendom worden op den omweg door het denken en staan dus voor een nieuw raadsel. [2])

En toch kan juist de oplossing van dit laatste raadsel alleen ons tot het ik brengen. De eenzame denker, die zich op de hoogste toppen der abstractie waagt, is de eenige mensch, die weet, waar het ik te vinden is. Hij blijft staan bij het hoogste en abstractste begrip, waratoe de denker in staat is. Dat is het „begrip van het begrip", datgene, wat alle begrippen omvat en als mogelijkheid in zich sluit, dus m.a.w. het denkend *ik* zelf. Dit „ik" van den denker laat zich niet wegdenken, het is de eenige ik-realiteit, die in ons bewustzijn te vinden is.

Het blijkt echter, dat dit „ik", niettegenstaande het een realiteit is, toch volkomen inhoudsloos is. En dit moet zoo zijn, het kan geen inhoud hebben, juist omdat het voor ons het meest omvattende begrip is. Het begrip zoogdier heeft minder inhoud dan het begrip leeuw, hoewel het meer diersoorten omvat en

---

[1]) Vgl. Dr. C. Unger „Das Ich und das Wezen des Menschen". Berlijn 1910.

[2]) Philosophisch is deze gedachtegang ontwikkeld door Dr. W. J. Stein in zijn Dissertatie.

evenzoo heeft het begrip werveldier weer minder inhoud dan het begrip zoogdier. Zoo kan men verder gaan en men zal zien, dat bij het meestomvattende begrip, het begrip van het denkende ik, alle inhoud verloren is gegaan.

Aan de existentie van het ik, kan de mensch, die zelfkennis zoekt, dus niet twijfelen. Dit blijft datgene, wat hem het raadsel der zelfkennis opgeeft; het is een werkelijkheid. En voor den tegenwoordigen mensch bestaat dit raadsel der zelfkennis in niets anders dan het feit, dat zijn ik een leege vorm is, een vorm zonder inhoud.

Het *denken* is het eenige gebied, waar het menschelijk „ik" als werkelijkheid te vinden is. Bestaat dus de eisch terecht, dat wij voor het ik een inhoud moeten vinden, en geeft het denken ons dezen inhoud niet, dan blijft als eenig mogelijke consequentie, *dat wij boven dit denken uit moeten.* Men lette wel: ik zeg niet, dat wij dit denken moeten *verlaten,* integendeel, „boven het denken uit gaan" wil hier zeggen, dat wij dit denken door zichzelf op moeten voeren tot een hooger vermogen dan het op het oogenblik is. Tot een vermogen, dat zijn eigen vormen, d.w.z. de begrippen ook als inhoud kan beleven. Maar dat beteekent niets anders dan dat het *waarnemingsorgaan* moet worden en wel tot bovenzinnelijk waarnemingsorgaan. Zulk een doelbewuste scholing van het denken tot bovenzinlijk waarnemingsorgaan heeft Dr. Steiner op het oog met de oefeningen, die hij aangeeft in zijn boek „Wie erlangt men Erkenntnisse der höheren Welten." Een zoodanige ontwikkeld denken krijgt dus kennis van de bovenzinnelijke wereld en daarmede van het „ik".

Wat is echter *kennis*? Welnu, Dr. Steiner formuleert kennis in zijn kennistheoretische boeken als „synthese van waarneming en begrip." De eenvoudige voorwaarden voor het tot stand komen van kennis zijn, dat het gekende in de eerste plaats moet zijn *waargenomen,* in de tweede plaats dan door het denken zijn *begrepen.* Dit beteekent echter, dat iets, waarvan wij alleen een begrip hebben nog geen kennis is. Nu hebben wij in ons gewone bewustzijn van ons „ik" inderdaad alleen het begrip (het beste bewijs daarvoor is, dat bij het inslapen dit „ik" verdwijnt,

d.w.z. evenals alle begrippen en voorstellingen vergeten wordt.) Het noodzakelijke gevolg daarvan is, dat, *zoolang wij bij het gewone bewustzijn blijven staan, zelfkennis onmogelijk is.* Zij wordt pas mogelijk, wanneer wij in staat zijn bij het gewone begrip, dat wij van ons ik hebben, ook een *waarneming* te voegen. Deze waarneming kan alleen bovenzinlijk zijn, want in de zinlijke wereld is het „ik", zooals wij zagen, niet voorhanden. Het „ik" is niet in het lichaam, *het is in den kosmos.* Dáár is het te vinden elke nacht na het inslapen en dáár ook alleen voor degeen, die ware zelfkennis zoekt.

Uitsluitend op deze weg van een klaar bewust denken tot een doelbewust bovenzinlijk waarnemen kan de mensch van heden tot zelfkennis komen. Velen zullen dezen weg liever vermijden, omdat zij het „abstracte denken" een ongeschikt middel vinden. Zij vergeten echter, *dat de abstractheid van het denken alleen wordt overwonnen door zich op waarachtige wijze in dit denken te verdiepen.* Wie de klaarheid van dit denken vreest en zich tot het „warmere en vollere" gevoelsleven wendt, sluit zich op in onvruchtbaar mysticisme, hij vindt den weg niet tot het kosmische „ik". Er is geen andere zelfkennis mogelijk dan die van dit „ik" uitgaat. Alles wat zich anders zoo wil noemen, is begoocheling. Wie dit niet toegeeft, komt nooit over zijn onvoldaanheid uit. Want dan mote hij òf resigneeren en afstand doen van alle zelfkennis òf in onvruchtbaar pogen, dat steeds van voren af aan begint, zichzelf verteeren.

Ook op de meer alledaagsche vorm van zelfkennis, op de psychologische of practisch-moreele zelfkennis, dus de kennis van het eigen karakter zijn deze beschouwingen van toepassing. *Zin* heeft deze soort van zelfkennis alleen, wanneer zij van het „ik" uitgaat. En bovendien is ons de geheele psychische inhoud, waarop zich deze kennis richt, evenals het „ik" slechts in abstrakten vorm gegeven. Wij hebben wel gevoelens en wilsimpulsen, maar *wat* als willend en voelend wezen daarachter schuilt, ontgaat aan ons bewustzijn. Er is dus evengoed een methode noodig om dit bewust te maken, als wij het zooeven voor het denken geschilderd hebben. Deze methode kan echter

wederom alleen van het denken uitgaan omdat dit alleen zooveel bewustheid bezit, dat het reeds in het gewone bewustzijn tenminste een afschaduwing van het „ik" heeft.

Het groote bezwaar, dat men tegen al het voorafgaande in het veld zal voeren, kunnen wij gemakkelijk voorspellen. Men zal ons verwijten, dat wij van een hypothese gebruik maken, n.l. dat het denken voor ontwikkeling vatbaar is en vinden, dat men hiermede een onvervulbare eisch aan het denken stelt. „Men moet de menschen nemen zooals ze zijn".

Achter dit bezwaar verbergen zich drie dingen. Het eerste is gemakzucht, die in den grond der zaak echter niets anders is dan de in het begin geschilderde onmacht, en het beste bewijs levert voor de *noodzakelijkheid* van deze „onvervulbare eisch".

Het tweede is gebrek aan zin voor werkelijkheid. Want het denken ontwikkelt zich voortdurend en heeft zich ontwikkeld sinds er een menschengeslacht bestaat, weliswaar niet uit „associatie van voorstellingen" of uit „aanpassing" (Mach) maar uit het imaginatief beeldend bewustzijn, zooals wij dat in het kort beschreven hebben. Het is niet in te zien, waarom bij ons de evolutie van het denken tot stilstand zou komen. Dit kan ons op de *mogelijkheid* voor een verdere ontwikkeling van het denken wijzen.

Het derde is niets anders dan hoogmoed. Men is zoo trotsch op de resultaten van het denken, dat het „zoo ver gebracht heeft" in onzen tijd, dat men twijfel aan de volmaaktheid van het denken als vermetelheid beschouwt. Dit kan men alleen, doordat het huidige denken iets verregaand abstracts en onreëels is, dat slechts boven de dingen zweeft, niet in de dingen zelf leeft. Komt men tot het inzicht, dat het denken iets reëels is, dan zal men ook alras ontdekken, dat het nog verre van volmaakt is. Volmaakt kan slechts iets onreëels zijn. Het reëele zweeft niet boven de dingen, maar openbaart zich in de zinlijke werkelijkheid zelf door zijn „werkingen". Zoo blijkt ook, dat het zich ontwikkelende denken zich in deze werkelijkheid wel degelijk openbaart. Negatief n.l. als psychisch en lichamelijke depressie, als onmacht en onbevredigheid, positief echter als

vrijheid van handelen. De mensch, die uit vrijheid handelt, d.w.z. op grond van motieven, die door niets anders bepaald zijn dan door het denkende ik zelf, drukt op de zinlijke werkelijkheid een stempel, dat niet uit natuurwetmatigheid is af te leiden. Hierdoor wordt ons de *waarheid* van de bevrijding des denkens bewust; wij weten waarom „de waarheid ons vrij maken" zal.

Wie de menschen „neemt zooals ze zijn" en niet zooals ze kunnen *worden*, gebruikt een doodend principe, dat het worden buiten sluit en daarmede de vrijheid. (De schadelijke uitwerking van dit principe kan men het best bestudeeren in die moderne paedagogie, die de kinderen „neemt" als „groote menschen in het klein" en hen niet in hun mensch-wording" begrijpt om bijv. als z.g.n. experimenteele paedagogie, die geheel van deze opvatting uitgaat, doodend op de kinderen te werken).

Maar tevens moet men inzien en dat is, waar het tenslotte in de eerste plaats om gaat, dat dit principe, dat de menschen neemt zooals ze zijn en zich tegen een vrije, ernstige, innerlijke ontwikkeling kant, in de hoogste mate *onchristelijk* is. Het Christendom wil niets anders dan de vrijheid der menschen ontwikkelen, maar het is niet te begrijpen met het woord Christus alleen. Het is alleen te begrijpen, wanneer men de Drieëenheid erkent. Christus was gezonden door den Vader, d.w.z. het goddelijke principe, dat alles draagt en waaruit wij naar goddelijke noodwendigheid zijn geboren. Christus zelf was de Zoon, die de menschheid verlost heeft van de gevolgen van den zondeval en de mogelijkheid gegeven het „Koninkrijk der Hemelen" terug te vinden. Door de Heilige Geest echter kan alleen de mensch in vrijheid het verband met het Koninkrijk der Hemelen, d.w.z. de bovenzinlijk-geestelijke werkelijkheid herstellen. Zonder de Heilige Geest zou Christus de menschen verlost hebben, maar uit hun daden zou alleen Christus spreken, niet ook de mensch zelf. Dat wilde Christus niet, Hij wilde het „ik" verlossen en dat kan slechts geschieden door vrijheid. Daarom is Hij ten hemel gevaren en heeft aan de menschen de Heilige Geest achtergelaten, dat is het „vuur" in het menschelijk innerlijk dat hem in vrijheid de geest doet beleven. Vrijheid is echter alleen door

waarheid, d.i. echte kennis van het geestelijke te bereiken. Vrij is de uit kennis handelende mensch. Daarom moet het *denken* van den mensch, dat ook deel heeft aan den zondenval, al vergeet men dit laatste ook dikwijls, verlost worden. „Was erlöst werden musz innerhalb der Menschheit, ist die Erkenntnis selbst". [1]) Deze verlossing is mogelijk door den Heiligen Geest. Ontkent men deze, dan kan men niet in den waarachtigen zin van het woord christelijk zijn. Christus redde het „ik" van de menschen, de Heilige Geest is de inhoud van het „ik", die wij in ons streven naar zelfkennis zoeken. Wanneer wij in Christus sterven, hoeven wij den dood niet te vreezen; door de Heilige Geest echter kunnen wij ons „ik" doen leven, ook reeds in ons aardsch bestaan. „Ken uzelf" beteekent voor ons niet alleen iets intellectueels, maar ook iets moreels, het beteekent: Schep uzelf, doe uzelf herleven. Daarom staat er geschreven:

„Per spiritum sanctum reviviscimus."

[1]) Vgl. Verslag Voordracht Dr. Rudolf Steiner, „Ueber das Urchristentum" Goetheanium 2de jaarg. nr. 6.

PAUS NICOLAAS I EN HET EUROPEESCHE GEESTESLEVEN.

(Voordracht van Dr. RUDOLF STEINER, gehouden in het Goetheanum)

DOOR ALBERT STEFFEN.[1])

Historische gebeurtenissen kunnen pas in het juiste licht gezien worden door blootlegging van de daaraan ten grondslag liggende impulsen, die meestal niet geheel omvat worden door de volbewuste krachten van de menschelijke natuur. Als de banen van lichtende sterren gaan zij door de geschiedenis. Hun beurtelings opflonkeren en verduisteren, hun afspiegeling in op den voorgrond tredende persoonlijkheden te leeren kennen — dat is de taak der geesteswetenschap.

Dr. Steiner bracht in zijn voordracht de reeks gebeurtenissen naar voren, die aanvangend met de 11e eeuw tot ongeveer 1270 duurt — de 7 kruistochten —, waaruit zich zulke belangrijke levens- en geestesgemeenschappen ontwikkeld hebben als die der Tempelridders, de Johanniter- en Malteser-orde e.a.

Van buitenaf beschouwd, ontstonden de kruistochten doordat pelgrims, wier vroomheid hen naar Palestina voerde, mishandeld werden door de Turken, die deze heilge streken in bezit hadden. Een algemeene jammerklacht ging in Europa op. En uit deze ontstond de drang om uit te trekken en het graf van Christus te gaan bevrijden.

Peter van Amiens bracht de kruistocht-stemming tot uiting, reizend en predikend door West-Europa. Onuitsprekelijke innigheid gloeide in zijn woorden.

Godfried van Bouillon bracht de daad. Jeruzalem werd — althans tijdelijk — bevrijd.

Een geweldig geestelijk vuur, steeds opnieuw aangewakkerd, het krachtigst door Bernhard van Clairvaux, ontvlamde in het

---

[1]) Vertaald uit „das Goetheanum" door I. v. E. — D. F.

geheele Westen. Hoe was het mogelijk, dat het niet uitdoofde in zulk een lang tijdperk, dat zich over meerdere menschen-geslachten uitstrekte. (Want pas vanaf de 4e kruistocht kwamen er ook uiterlijke belangen in het spel. Toen trokken Europeesche vorsten naar het Oosten, ter verhooging van hun aanzien en bevestiging van hun macht.

De eigenlijke drijfveer tot de kruistochten kan men slechts dan goed begrijpen, wanneer men door de eeuwen teruggaat tot Paus Nicolaas I en vermag te doorzien wat zich in diens ziel afspeelde. Zijn regeering vormt een punt, waar vele historische ontwikkelingslijnen zich samenknoopen. Hij zag met innerlijke blik drie geestelijke stroomingen, waaruit als het ware drie vragen van de lotsbestemming van het Westen voor hem oprezen. Drie groote vraagteekens van de Europeesche cultuur stonden voor zijn geest.

De eerste strooming bewoog zich vanuit de Arabische streken van Azië over Noord-Afrika naar Spanje, Frankrijk, naar de Britsche eilanden, met name naar Ierland. Maar ook naar Griekenland, Italië en het overige Europa. De uiterlijke geschiedenis gewaagt daarvan nauwelijks.

In deze strooming leefde een esoterische opvatting van het mysterie van Golgotha.

Meermalen heeft Dr. Steiner erop gewezen, hoe er in het begin onzer jaartelling nog menschen waren, die resten van een vroeger algemeene helderziendheid bewaard hadden en daarmee het wezen van den Christus zochten te begrijpen. In het Evangelie zelf is dit aangeduid door de verschijning van de drie koningen of wijzen uit het Oosten, die uit de sterrenschrift de geboorte van den Verlosser aflazen. Zij zagen minder het aardsche dan wel het cosmische wezen. Zij aanschouwden een goddelijk wezen, dat nedergedaald was uit geestelijke sferen, om in het lichaam van Jezus van Nazareth woning te nemen. Geheel bovenzinnelijk vatten deze menschen de gebeurtenis van Golgotha op. In hun ervaringen van ingewijden vermochten zij nog een bovenaardsche gebeurtenis naar waarde te schatten. Daarom brachten zij als gaven: wierook, goud en

myrrhe. Zij zagen in de ster, die hen leidde, de impuls voor een verre ontwikkeling. Dat leefde nog in de drie Magiërs.

Maar in verloop van het Grieksch-Latijnsch verstands-tijdperk, dat na Aristoteles aanbreekt, werd de mogelijkheid steeds geringer om uit te drukken, hoe de Christus uit bovenaardsche werelden is nedergedaald en het mysterie van Golgotha heeft volbracht, waarvan de werking voortduurt door de geheele geschiedenis der aard-ontwkkeling. Die ideeën van de toenmalige menschheid waren niet bij machte dit gebeuren in begrippen te vatten. Wie het verkondigen wilde, moest zijn toevlucht nemen tot beeldspraak. Zulk een verkondiging in beelden is de historie van den Heiligen Graal, de schaal waarvan verteld wordt, dat Christus daaruit met zijn discipelen het avondmaal gebruikte, maar ook, dat zijn bloed, gevloeid bij de kruisiging, er in opgevangen werd en door engelen naar de berg Monsalvatsch gedragen — Titurell, die den graal ontving, bouwde er een tempel voor, waarin zijn ridders hem als heilgdom bewaarden.

In mysterie verdwijnt deze strooming. Hierin vloeide het beste van wat levend gebleven was in de Arabische scholen, waar de navolgers van Aristoteles leerden, en in de Iersche mysterieplaatsen, waar nog mythen in beeld werden verkondigd. Men zag het heil in het aanschouwen van de bovenzinnelijke werelden, overtuigd, dat men om sterk als mensch te zijn, werelden moest toebehooren, waarin zich gebeurtenissen voltrekken, die voor het aardsche oog verborgen blijven. Men wilde de Graalridderschap verwezenlijken.

Dit pogen werd in Rome, waar Paus Nicolaas I regeerde, als iets vijandigs vermoed. Onheil moest — zoo meende men — daaruit voortkomen.

Nicolaas I gevoelde nog het grandiose van het geestelijk leven in deze strooming. Maar hij zag te duidelijk den weg afgeteekend, die het Westersche weten nam, zooals het van de Grieksch-Oostersche innigheid tot Romeinsch-Latijnsche rhetorica veruiterlijkt was. Hij was ervan overtuigd, dat de toenmalige berippen reeds niet meer opnemen konden, wat er nog

als vervaagde esotorische wijsheid leefde. Wat Bonifacius reeds gewild had, moest hij, zij het ook in anderen vorm, voortzetten. Dat was het tweede wereldhistorisch vraagteeken, dat voor zijn geest stond: Is, in aanmerking genomen wat de Katholieke Kerk aan ervaringen heeft verzameld, de Westersche bevolking in staat om de geestelijke spanning te verdragen, die zich van de ziel meester maakt, wanneer deze komt tot waarneming van het bovenzinnelijke? Zijn antwoord moest „neen" luiden.

In het Oosten was alles wat men nog aan zulk een wijsheid bezat, chaotisch geworden. Maar bij de bevolking van het Oosten, tot in het tegenwoordige Rusland, was een onduidelijk besef blijven bestaan, dat alle hooge esoterische kennis, die door het ontluikend intellect niet opgenomen kan worden, nog in de cultus stroomt, wanneer deze niet slechts een innerlijk maar ook een uiterlijk, niet slechts een geestelijk, maar ook een geographisch middelpunt heeft, n.l. het graf van den Verlosser, de plaats waar Christus met zijn discipelen het avondmaal hield, gevolgd door den offerdood, die als middelpunt in de ceremonie van het misoffer voortleeft.

Wat de ziel in het ritueel als beeld beleefde, wilde de nog Oostersch voelende mensch werkelijkheid doen worden door een pelgrimstocht naar het Heilige Land. De kroon op deze pelgrimstochten zouden de ceremonieele plechtigheden zijn, bij het graf van Christus.

Nicolaas I en zijn raadslieden zagen een gevaar in zulk een geheel en onverdeeld opgaan in den cultus, zooals die zich wilde meester maken van de Europeesche menschheid. Zoo mocht men, naar zij meenden, in het Oosten zijn roeping als mensch kunnen vervullen, niet echter in het Westen, waar het „gezonde menschen-verstand" steeds krachtiger zijn „recht" eischt.

De spiritueele overlevering moest — zoo berekenden zij — gegoten worden in dogmatische vormen, waaraan men kan gelooven, zonder de mogelijkheid om zelf waar te nemen, in rechtelijke formules, ook in religieus opzicht, waarop men zijn leven kan opbouwen, in juridisch geformuleerde geloofsvoorstellingen — echter niet in zulke begrippen, die door vrij onder-

zoek verworven kunnen worden. Hiervoor moet de menschheid worden behoed.

En zoo ontstond de derde strooming, die zich voornamelijk van Middel-Europa eerst in religieus, later ook in wetenschappelijk opzicht meester maakte, door het krachtig opkomende intellect zijn grenzen te stellen.

In de eerste strooming, de westelijke, leefde een wijsheid, die antwoord gaf op de vraag: Hoe leert de mensch zijn weg vinden in den aetherischen cosmos (in de hemelen)? De zieningen, die ook het mysterie van Golgotha insloten, hadden betrekking op de geestelijke- en ziele-omgeving der aarde, op den makrocosmos.

In de tweede strooming, de oostelijke, dook de vraag op: Hoe is het gesteld met het innerlijk wezen van den mensch? In cultus en ritueel, in alle daarin uitloopende stemmingen en opvattingen, heerschte onbewust het verlangen, om met de vormende krachten van het lichaam in het reine te komen. Men zocht den mikrocosmos te doorgronden.

Vroeger had de mensch als van zelf de waarheden der bovenzinnelijke wereld verkregen, door ze in mysterieën, mythen en sprookjes in instinctieve aanschouwing als beeld te beleven.

Nu drongen zich deze beide gewichtige vragen bij den mensch op: naar het aetherische van den cosmos en naar het aetherische van het eigen organisme. De eerste meer in het Westen, de tweede meer in het Oosten van Europa. De ziele-stemming van het Westen riep hem op, om met de sterkste kracht de ideeën te ontplooien, tot het doorgronden van de mysteriën van den cosmos. Dat werd in Rome gevaarlijk geacht. De ziele-stemming van het Oosten verlangde een opgaan van het uiterlijk leven in den cultus. Ook dat vond men in het Rome van den 9en eeuw ongewenscht.

Zulke overwegingen brachten Nicolaas I ertoe, den cultus in Middel-Europa zoo te wijzigen, dat deze niet kon ingrijpen in de krachten, die de menschelijke natuur opbouwen en een dogmatiek vast te stellen, die het voor de geloovigen onnoodig zou maken, het waarnemen in bovenzinnelijke werelden te verwerven.

Niet meer een vurig doorleefde gewijde handeling, maar een voor oogen gevoerd symbool, en daarbij de behoefte dit vanuit de dogma's te belichten, zou van nu af aan op den voorgrond treden. Daarin bestond de arbeid van Nicolaas I. Het lot van deze middelste dubbele strooming was het derde vraagteeken, dat voor hem oprees.

Hierin is de eigenlijke diepere oorzaak te zoeken, waarom de Grieksch-Katholieke kerk zich volkomen van de Roomsch-Katholieke afscheidde. Van nu af aan heerschte in Middel-Europa bijkans overal een innige, door het geloof gedragen dogmatiek, verbonden met een niet geheel met de levenskrachten samenhangende ceremoniën-wereld.

Wat de uiterlijke geschiedenis meedeelt, is de oppervlakkige uitdrukking van het in de diepte woelen dezer drie machtige geestesstroomingen. Deze werden in de loop der eeuwen steeds materialistischer. De westelijke stroom met zijn op innerlijke aanschouwing gegrond christendom, zooals het nog in Spanje, Frankrijk en Ierland als Graalridderschap te voorschijn kwam, veruiterlijkte zich in het „Arabisme". Het esoterische smolt weg tot scholastiek. In deze moet de oorsprong van het natuurwetenschappelijk denken gezocht worden.

De middelste strooming, als schepping van Nicolaas I, die al door Bonifacius werd ingeleid, en een wezenlijken steun had gevonden in de Merovingers en Carolingers, kwam er steeds meer toe, in cultus-ceremoniën en dogmata te verstijven. De zuiverder inzichten, die men eertijds omtrent de transsubstantiatie bezeten had, werden tot de grof-stoffelijke opvattingen, die enkel en alleen konden leiden tot strijdvragen over het avondmaal. Het redetwisten over wezen en verandering van brood en wijn, zooals dit nu gebruikelijk werd, is een bewijs, dat men den geestelijken blik verloren had.

En ook de oostelijke strooming verloor haar eigenlijken doel. Zij vervaagde in nevelachtige mystiek.

De drie geestesrichtingen komen in de kruistochten duidelijk te voorschijn. Vanuit het Oosten de pelgrims-stemming, die het graf van Christus zoekt. Vanuit het Westen het esoterische van

Koning Arthur en de Graal. Vanuit het midden het Roomsch-Katholicisme, eerst gematigd, dan steeds machtiger toenemend, de eigenlijke beschavingswet voor gelooven en weten, waartoe Nicolaas I den grondslag gelegd had.

De realiteiten van den cultus zoowel als de realiteiten van de bovenzinnelijke waarneming waren voor de menschen van de 9e, 10e, 11e eeuw langzamerhand verloren gegaan. De eerste verdwenen in de woestenijen van Azië. De andere verzonken in den Atlantischen Oceaan.

Als reactie onstond de stemming: Hoe vervult men de plaats, waar de Christenen de gewijde handeling zouden begaan, het graf van den Verlosser, met hooger leven?

In de woorden van Bernhard van Clairvaux leefde tegelijkertijd het verlangen naar den geest, zooals die in het Oosten — tijd het verlangen naar den geset, zooals die in het Oosten — en zooals die in het Westen zich openbaarde, het hartstochtelijk hangen aan den cultus en den blik gericht op het boven zinnelijke, het gevoel voor het aetherische in de menschelijke natuur en voor het aetherische in den cosmos. Maar ook hij wilde het leven van den geest, dat in Europa dreigde verloren te gaan, in Azië zoeken, aan het aardsch-physische graf.

Daarin bestaat het tragische van den tijd, die nu volgde, dat men niet kon begrijpen het woord: Hij dien gij zoekt, is hier niet, zoekt hem elders.

Dat „elders" te vinden, staat als taak voor den mensch van onzen tijd.

De anthroposophische beweging wil het gevoel wekken voor de ontzaggelijke beteekenis van het huidige historische oogenblik, waarin de geestelijke wereld opnieuw gezocht moet worden.

HET SOCIALE ELEMENT IN DE TAAL

DOOR CORNELIS LOS.

Er is in den loop der menschheidsontwikkeling een voortdurende metamorphose of omvorming der menschelijke zielsvermogens waar te nemen, die in een oneindig aantal symptomen op alle gebieden van het cultuurleven zich aan een zakelijke feitenbeschouwing wil openbaren. Men heeft zich vaak verwonderd over de kinderlijk-gebrekkige opvattingen, die de oudste Grieksche denkers, waarmee men de geschiedenis van het wijsgeerig denken gewoonlijk begint, omtrent het ontstaan der wereld hadden. Thales meende b.v., dat de oorsprong van alle dingen in het „water", Anaximenes in het element „lucht" te zoeken was. Men moet zich eerder over de naïviteit, de bekrompenheid van het moderne bewustzijn verwonderen, dat niet bemerkt, hoe deze eerste „denkers" in modernen zin, toch nog grootendeels met hun bewustzijn tot een voorafgaande ontwikkeling behooren, toen de mensch een beeldend, mythologisch kennen bezat. Vóórdat de vroeggrieksche mensch door de ontplooiing van zelfstandige gedachten zich met zijn bewustzijn van het geestelijke wezen der omringende wereld afsnoerde, leerde hij de natuurgebeurtenissen: den gang der hemellichamen, lucht en geluid, het kiemen der planten in inhoudsvolle beelden kennen. Het vormen van gedachten, die nu alleen uit ons binnenste schijnen op te rijzen, ontwikkelde zich uit een ouder vermogen: in een zoodanige eenheid met de wereld te leven, dat men innerlijke processen verwant voelde met elementen in de natuur en dat men in beide hetzelfde kosmische geesteswezen zag werken, dat men dan in de mythe uitbeeldde. Wanneer Thales een phlegmatisch temperament bezat, dan doorleefde hij in een innige verbondenheid van zijn zielewezen met het lichamelijke vooral die krachten, welke in het element water tot uitdrukking komen.

Voor hem scheen het wereldraadsel te doorgronden, wanneer

hij het wezen van dit beheerschende element leerde kennen. Op dezelfde wijze kon een sanguinische natuur als Anaximenes het intensieve beleven van het luchtelement als een openbaring gevoelen.

Het moderne denken is slechts te zeer geneigd tot fantaseeren over te gaan, wanneer het een wijze van kennen of voorstellen ontmoet, die afwijkt van het tegenwoordige en nog steeds wordt ook de grootsche Noorsche mythologie verwaterd tot een nietszeggende meteorologie. Men vraagt zich tevergeefs af, hoe die indrukwekkende verhalen in hun imponeerende schoonheid uit de betrekkelijk geringe hoeveelheid weersverschijnselen, die de geleerden er probeerden in te dichten, zouden zijn voortgekomen? In werkelijkheid vinden we hier overal terug hoe het wezen der natuurprocessen en innerlijk zieledoorleven één zijn.

Met welk een eerbied, en dankbare bewondering heeft de oudgermaansche mensch opgezien tot alvader Odin, dit tot hem sprak in de stormen, maar ook in het luchtelement, dat hij inademde en waardoor men steeds, hoezeer ook later een eenzame ik-persoonlijkheid geworden, ook physiek met alle wezens als in één lichaam verbonden bleef. Als een onverbrekelijke eenheid doorleefde het ontwakende Ik het machtige scheppende wezen, dat zich in de lucht openbaarde en tegelijk zóó op het levensorganisme inwerkte, dat het de spraakorganen in hem vormde. Het is een historisch vaststaand feit, dat de Germaansche volkeren nog ten tijde van het Christusgebeuren in Palestina, en daarna een onderling innig-samenhangende eenheid vormden en eerst langzaam komen tot de geboorte van een individueel bewustzijn. Het is juist dit reëele geesteselement, het Odinwezen dat het volk oorspronkelijk in zijn taaleenheid zoo krachtig samenbindt. Hier kan op verschillende elementen gewezen worden die op overtuigende wijze de werkelijkheid hiervan toonen. Nog tot in onzen tijd is het nationale bewustzijn, dat op verkeerd gebied of op overdreven wijze doorgezet tot zooveel haat en vijandschap kan leiden, het sterkst in het taalbeleven. Ieder, die eens buitenslands geweest is, zal ervaren hebben hoe door de vreemde taal een ander wezen tot ons spreekt, waarmee

wij ons slechts schoorvoetend willen inlaten. Men voelt zich weer „thuis", wanneer men aan alle kanten de taal van den geboortegrond hoort spreken. Wanneer dit nog gelden kan van ons taalgevoel, dat zoo oppervlakkig en abstract is geworden — hoe vaak voelt men nog werkelijk het oorspronkelijk aanschouwelijke beeldelement in woord of uitdrukking? — hoeveel meer geldt dit dan van de oudgermaansche dialecten! Wie zich daarmee wel eens heeft beziggehouden, staat verbaasd over de levendige bewegelijkheid, die zich in een oneindig wisselende, plooibare vormenrijkdom openbaard. Zonder eenige moeite worden karakteristieke woorden gevormd, die van een intensief doorleven in de ziel getuigen van den concreet aanschouwden beeldinhoud, vreemde latijnsche woorden vormt men om tot volkomen eigendom. Ook in het overwegende klankrijke vocalische element trilt het innerlijk meeleven veel meer na. Een enkel voorbeeld moge hier volstaan: Iemand die misdadig handelde, kon direct gebrandmerkt worden als een, die ten nadeele van het nog in enge bloedsgemeenschap doorleefde stamverband optrad; in het gotische unsibja = misdadiger (sibja = Duitsch: Sippe = stamgemeenschap) beleefde men het niet meer kunnen behooren tot die veilige gemeenschap, waarin de enkeling zich als een kind in de familie bloedsgebonden wist. Het intensieve beleven van dit veilige geborgenzijn in het groepsbewustzijn kon men dus direct weergeven met hetzelfde woord „sippa", dat in het oudhoogduitsch ons gevoel „vrede" uitdrukt.

In den loop der eeuwen is steeds meer het vermogen afgenomen, bij het vormen, bij het uitspreken van woorden intensief levendige gevoelens in de ziel te voelen opstijgen. Men kan zich echter op verschillende manieren bewust oefenen, op nieuw een inniger verband met de taal wakker te roepen. Wanneer men zegt, eigenlijk zonder er iets verder bij te denken of voelen, dat men iemand „genegen is", dan kan men daarbij leeren beseffen, dat dit woord oorspronkelijk uit den zielstoestand van het zich naar iemand „toeneigen" of buigen is voortgekomen. Doorleeft men op gezonde wijze af en toe de woorden, die men gebruikt,

dan komt men tot het inzicht, dat in de taalvorming, vooral ook door het slechts kunnen uitdrukken van een bijzondere aanschouwing door bepaalde klanken, rede, geest leeft. Een geest, die het menschelijk bewustzijn niet door afspraak eerst in de taal kan leggen, maar die in het onderbewustzijn als een gemeenschappelijk, de individuen van een bepaald volk samenbindend taalwezen werkzaam is. De eenige denkbare verklaring opent het bestaan van den taalgenius tot het geheim, hoe de menschen elkaar kunnen verstaan en bepaalde klankgroepen met gevoelens en begrippen kunnen verbinden.

Op twee wijzen kan men de geweldige beteekenis van een krachtig taaldoorleven, dat steeds meer gaat verdwijnen en wel in toenemende kracht, naarmate men westwaarts gaat, voor een gezonde organisatie van de samenleving leeren beseffen. Zoolang men nog door een innerlijk doorleefde taalvorming zijn gevoelens uitdrukt, leeft men nog in een intieme verhouding met den Geest van de taal en anderzijds bestaat er een onderling begrijpen tusschen de menschen, omdat zij elkaar in den besten zin van het woord nog kunnen „verstaan": een van de voornaamste voorwaarden voor een gezond sociaal voelen. Men hoorde door iemands woorden heen zijn bijzondere zielegesteldheid zich uitspreken. Dit onderling begrijpen en meeleven gaf steun aan de sociale inrichting, die in oudere perioden natuurlijk geheel anders dan in onzen tijd, meer op patriarchale maar voor dien tijd toch op g e z o n d e wijze, als door den Taalgeest mede werd geschapen. De onderlinge verbinding van mensch tot mensch, die uit de taalbeleving werd geboren, maakte den mensch eerst tot een sociaal wezen. Evenredig met het achteruitgaan van dit taaldoorleven is het sociale voelen verloren gegaan, als vreemden staan de menschen in onzen tijd naast elkaar zonder eenig zinvol verband; alleen uit traditioneele gevoelens en de noodzakelijke eisch der levensvoorwaarden schijnt er nog zoo iets als een gemeenschap te bestaan, maar in wezen scharen zich de individuen hier niet uit innerlijken drang bewust samen.

Vooral door de beoefening der eurythmie is door Rudolf Steiner een nieuwe mogelijkheid geopend de in onbewuste zielegron-

den weggezonken taalvorming in het bewustzijn op te heffen. De klanken krijgen een nieuwe uitdrukkingsmogelijkheid, men vat weer een groote liefde op tot het meest alledaagsche: het zoo onnadenkend uitgesproken woord, dat toch de grootste scheppingskracht van den mensch beteekent, waardoor hij zegenen of verwoesten kan. Het zou echter abstract en levensvreemd, alhoewel misschien zeer logisch zijn, nu door te redeneeren: wanneer zulk een taalvernieuwing in breede kringen doordringt, zullen we weer een sociale orde kunnen opbouwen. Zeer zeker kan het een steunende factor zijn, om uit de algemeene levenshouding, die we daardoor aankweeken, liefdevoller en begrijpender op het wezen van onze medemenschen in te gaan. Beschouwt men echter de angstwekkende verwording zelfs binnen de toch zoo levende groep der germaansche dialecten als van het Amerikaansch-engelsch, waar het woord terugzinkt tot niet meer dan een aanduiding van hetgeen de ziel eigenlijk tot uitdrukking wil brengen, dan kan men daaruit misschien gevoelen welke aanvullende noodzakelijkheid voor de toekomst daaruit spreekt. Zooals een blik, een gebaar van iemand, die men lief heeft oneindig meer kan „zeggen", dan zeer veel uitgesproken woorden, zoo heeft de menschheid een intiemer contact noodig tusschen het innerlijk wezen van mensch tot mensch, om elkaar te kunnen blijven verstaan. Uit het ontwikkelen van deze onderlinge band kunnen goede mogelijkheden tot een dieper samenleven en begrijpen der individueele persoonlijkheden geboren worden, een beheerschende voorwaarde tot den opbouw van een zinvolle samenleving. De lijnen echter welke deze opbouw zelf zich zal kunnen verwerkelijken, moeten voortkomen uit een alomvattend geestelijk inzicht in de ontwikkeling der menschheid, van geest, ziel en lichaam der menschelijke persoonlijkheid. Het resultaat van een dergelijk inzicht, dat aantoont welke sociale inrichtingen deze ontwikkeling van den mensch op dit oogenblik gebiedend eischt, zooals een plant om te kunnen groeien licht, lucht en warmte noodig heeft, dat heeft Dr. Rudolf Steiner in zijn Kern van het sociale vraagstuk neergelegd.
